Zalai Károly

Avignoni emlék

50.

Aztán a fotókat nézegetve rádöbbent, hogy ezzel talán lehet kezdeni valamit. De nem lett volna Joachim a neve, ha csak az egyszerű csodálatnál marad. Azt akarta, hogy az eredetiek legyenek a birtokában, hogy az övé legyen a fényképész pillantása. Gyűjteni kezdte tehát a fotókat, s ezzel új foglalatosságot talált magának! Elkezdett aukciókra járni. Vett és eladott. Élvezte, hogy licitál, hogy megszerzi, amit akar, és pukkadozott mérgében, ha valaki megelőzte, túllicitálta, legyőzte. Közben kitanulta a szakmát, megtanult első lenni, ott lenni, ahol kell. Beutazta a fél világot egy-egy ritkaságért. Szerencsére ekkor már volt terepismerete. Otthonosan mozgott a Bassenge Házban Berlinben, a Lempertznél Brüsszelben és Monte-Carlóban, a bécsi Dorotheumban, és persze a Christie's meg a Sotheby's aukcióin. Csak a fekete-fehér fényképeket kereste. És csak azokat, amelyek akkor készültek, amikor ő még nem élt. Ez a múlt idő, a húszas, harmincas évek, aztán a háború utáni néhány évtized, valami olyan titkot rejtett számára, ami teljesen lenyűgözte. Édes fájdalommal nézte a macskaköveken csillogó régmúlt esőket, a kandeláberek sápadt fényét, a zegzugos ódon utcákat, lépcsőket, a furcsa ruhákat, a hosszú szoknyákat, a kalapokat, az ósdi kávéházakat, éttermeket, kocsmákat, a már ismeretlen szakmák képviselőit, a jegeseket, a szénhordókat, a köszörűsöket, a könnyű hintókban kikocsizó cilinderes urakat és hölgyeket, a régi, ismeretlen vonású, titokzatos arcokat, és a gyerekeket, akik úgy játszottak, ahogy a maiak már nem tudnak. Az összes kedvenc fekete-fehér fotója erre a világra nyílt. A fénykép számára olyan ajtót jelentett, amelyen át bármikor beléphetett ebbe a különleges térbe. A modernek és a színes fotók nem érdekelték. Nem értette, hogyan adhat valaki egy digitálisan manipulált fotóért több millió dollárt. A régiek, azok mások voltak. Azt el tudta fogadni, hogy Edward Steichen 1904-ben készült *The Pond-Moonlight*-jáért valaki majdnem hárommillió dollárt adott. És hogy Edward Weston *Nude*-ja egymillió 600 ezer dollárért kelt el. Az is rendben volt számára, hogy Alfred Stieglitz 1919-es *Georgia O'Keeffe Nude*-jának egymillió 360 ezer dollár volt az ára, s Richard Avedon 1955-ben készült képét *(Dovima elefánttal)* egy gyűjtő egymillió 151 ezer dollárért szerezte meg. Bár ő ennyi pénzt soha nem adott volna ki egy fotóért. De azért átérezte, mekkora élmény lehet birtokba venni egy ilyen komoly zsákmányt.

Ő is ünnepelt, amikor egy-egy aukció után ott lapult a táskájában egy korabeli zselatinos ezüstnagyítás, a hátoldalán a fotós pecsétjével és aláírásával. De csak tejeskávéval vagy egy pohár vörössel gratulált magának. Pár év elteltével aztán komoly gyűjteménye lett. Ekkor már több tucat eredeti Brassai, Doisneau, Kertész, Ronis vagy Ata Kando volt a birtokában. (Arra sohasem tudott rájönni, miért van olyan sok magyar kedvenc fotósai között.) Amikor hazaért, letette az új szerzeményt maga elé az asztalra, és órákon át gyönyörködött benne. Ezután berámáztatta a képet, és témák szerint – mint például gyerekkor, régi közlekedési eszközök, szerelem, eső, utcaseprők, híres művészek stb. – akasztotta föl őket a falra. Mindez egyre nehezebben ment, hiszen idővel mind a három szobája tele volt fényképpel. Olvasta egyszer, hogy Elton John, akinek állítólag az egyik legnagyobb gyűjteménye volt a világon, megvette a szomszéd kastélyt, hogy elférjenek a legszebb fotói. Joachim is helyszűkével bajlódott. Ráadásul észlelnie kellett, hogy idővel megváltozott a kapcsolata a fotókkal. Amíg kevesebb volt a birtokában, átlátta a gyűjteményt, de amikor már több mint kétszáz kép lógott a lakásában, felületessé vált ez a korábbi bensőséges viszony. Észlelte, csak az segít, ha a kedvenceit időről időre leakasztja, és addig nézi, amíg magába nem szippantja, szinte megelevenedik a fotó. Valójában ugyanazt csinálta, mint egykoron Irenével és Jürgennel. Egyetlen különbség az volt, hogy most egyedül „indult útnak". Innentől kezdve ezek lettek élete legszebb és legvalóságosabb utazásai! Végül a legkedvesebb fotóiról kópiát készített, és egy különleges, erre a célra csináltatott bőrdossziéban tartotta őket. Ezeket mindig magával vitte, bárhova is utazott.

51.

A kedvence a *Szőke kisfiú, kisbiciklin,* Charles L'Azay, egy kevésbé ismert vallon fotós munkája volt. Egy düsseldorfi aukción vette tűrhető áron. Akár ő is lehetett volna a képen, mert gyerekkorában neki is aranyszőke haja és lányosan szép arca volt meg ilyen csíkos pizsamája, de neki nem volt biciklije. Az anyja ugyanis attól félt, hogy elgázolják a forgalmas berlini utcákon. Az a néhány Trabant vagy Wartburg? Az anyja mindentől félt, s őt is féltette. Joachim azért szerette ezt a fotót, mert pótolhatta vele a kerékpár nélküli gyerekkort. Mert nagyon vágyott biciklire vagy rollerre, de hiába. Nyári kora reggel. Látszik az éles fényeken, s azon, hogy a kisfiú mezítláb van. Most kelhetett föl, még pizsamát visel, kócos, az arcát alig látni, mert a fejét leszegi, mintha nézne valamit. De Joachim biztos benne, hogy nem a bicikli első kerekét, nem is a lábfejét vagy a poros, napfénytől nyaldosott udvart figyeli, hanem az álmaival foglalkozik.

Gyermekálmok! Mennyi csodálatos álomkép! Joachim már egyikre sem emlékezik, de a kisfiút nézve mégis olyan sokat sikerül most „fölidézni". Mert a fotó által kisfiú lesz mindig. Tengeri csaták, ágyúk, kalózkardok, emeletnyi hullámok, polipok, dzsungel, tigrisek, varázslók, három kívánság, repülőszőnyeg, hatalmas kalandok, amelyek mind-mind jól végződnek. Joachim talán sír, amikor fölidézi a fotót, bár nem érzékeli a könnyeit, és nem érdekli már, miért nem. Gyerek lesz megint. Mögötte a hétfejű sárkány teteme, s persze ott van a közelében a királylány is, szőke és fitos, mint Gudrun Kolberg, akibe Joachim az óvodában volt szerelmes. L'Azay zseniálisan kivárta a pillanatot. Ez minden jó kép titka; megvárni a századmásodpercet, amikor minden stimmel. A kisfiú a ház nyitott ajtajának sötétje előtt a reggeli napfényben úgy tündököl, mint egy jelenés. Szőke haján, a kezein, a csíkos pizsamás térdein is a nap ragyog. Szinte érezni a melegét. A váz is csillog, talán piros lehet, mondjuk meggypiros, pont olyan színű, mint Joachim legújabb Mercedes kabriója. Vályogház, valahol vidéken. Fogalma sincs, hol lehet. Egy francia vagy német faluban, valahol északon vagy tán Észtországban? Mert olyasféle szőke ez a kisfiú. És annyira érezni rajta, mi járhat a fejecskéjében. Nem a reggeli kakaó, a kalács vagy a tea és a pirítós, nem is a lágytojás, hanem az első méterek, az a varázs, ahogy a kerekek halkan és puhán, édes neszeket keltve suhanni kezdenek, s az ember, a gyerekember részese lehet az egyensúlyozás csodájának és az utazás gyönyörének. Micsoda célok! Nem a kertkapu, nem a falusi utca lócitromokkal tarkított zsíros pora, nem is a szomszédos vegyesbolt, ahol pár fillérért, egymáson sorakozó üvegedényekben színes cukorkák csábítanak, és nem is az ugyancsak itt kapható selyempapírral bélelt ládákban a nápolyi, vagy a különféle színű édes szörpök vonzzák, hanem a messzeség, a főtéren álló templom harangjának bongása, a távoli piac zsivaja, ahol galambot tartanak szita alatt, megkötözött lábú tyúkok hevernek sorba rakva egymás mellett (köröttük alma-, barack-, sárgarépa- és dinnyehalmok), szemükben rémület, fénytelen tollaik megtépázva, fejük szomorúan lesunyva, mert tudják, mi vár rájuk. Egy részükből leves lesz, amelynek illata már ott szálldos a kertben, a kisfiú már meg is szimatolta, és összefut a nyál a szájában; a maradékot pedig lisztben, tojásban és panírban fürdetik meg, és a tűzhelyen sercegő zsírba dobják. A kisfiú imádja a rántott csirkét, különösen a mellehúsát, s nem érti, hogy eheti meg a nagyanyja a tyúklábakat, amelyeket mindig magának szed ki, amikor a levest eszik. De most még messze az ebéd, sokkal közelebb vannak az álmok, a reggel, az ablakon beáradó napsugár, és ez a fantasztikus utazás, ami rá vár. A ház oldalát aládúcolták. Talán a konyha van ott, de az is lehet, hogy valami műhely vagy olyasmi, ahol

limlomot, kacatokat tartanak. Talán itt tárolták a kerékpárt is, hogy védve legyen a váratlan esőktől, mert a kisfiúk nagyon komolyan veszik a járművüket, és olyan büszkén feszítenek az ülésen – miközben néha, amikor nagyon jó formában vannak, fél kézzel tartják a kormányt –, mint Joachim a kabrió volánjánál. Ó, hogy szereti, amikor előzés közben magán érzi a lehagyott autósok irigységgel vegyes kíváncsi tekintetét. Igen, neki sikerült. Ennyi fölösleges pénze van! Megy, hasít, száll a Mercedesszel világgá, piacra, földkörüli útra, sárkányokkal harcolni, az igazságáért, a királylányokért a gonosz ellenében. Nincs sok különbség közte és a kisfiú között. Csak hát a kisfiú – kisfiú lehet, nem kell még eljátszania a sikeres felnőttet, üzletembert, államférfit, neves művészt, nem kell viselkednie, nem kell úgy tennie, mintha értené a világot; kócosan, mezítláb fölülhet a bringájára és étlen-szomjan, pizsamában leigázhatja az egész világot. Egyetlen fegyvere a csengő, amelyik ugyan kissé lazának tűnik a kormányon, és úgy lóg, mintha nem is lehetne használni, mert berozsdásodott vagy eltört benne a rugó, mindegy. Ezen az udvaron úgy sincs veszély, kerítés védi, ami távol tartja a vadakat. És ha kell, ha mégis elé lépne valaki, a kutya, egy veréb vagy a vájdlingot cipelő nagyanyja, akkor majd dudál, a szájával azt mondja, hogy „tű-tűűűű". (Ilyenkor titokzatos csempészárut szállító kamionnak érzi magát.) A házfalat támasztó fagerenda mögött egy ócska lavór hever. Az ilyenből szokták vidéken etetni az állatokat, de a képen nem látni a kisfiún kívül senkit, mégis érezni valamiképp, hogy a ház mögötti árnyékban a láncon kutya alszik hosszú éjszakai őrsége után, és tyúkok is kaparásznak valahol. Ennek neszeit Joachim különösen erősen hallja. Ott van tehát a lavór, megcsillan ugyan rajta némi fény, de a legszebb a fotón, hogy mellette lavórnyi napfény ragyog. Pont akkora, mint az edény, akárha a lavór glóriája lenne, vagy inkább a lavór álmainak megtestesülése. Mindez azonban nem érdekli a kisfiút, a fotós is inkább rá fókuszált, mert látszik rajta, hogy nagyon töpreng valamin. És egyszerre dobok peregnek, mint a cirkuszban, és föllebben a képzeletbeli vörös függöny, a porondmester figyelmeztetően fölemeli a kezét, egyikben varázspálca, fölzúg a taps, és a világ legnagyobb egyensúlyozó művésze rövidesen útnak indul. Legyen az a jeges Alaszka vagy a forró Szahara, ő árkon-bokron keresztül célba érkezik. Nincs olyan akadály, amit ne tudna legyőzni. Mert a kormányt most aprócska markába kapja (Joachim látja, bár nem látható, hogy a körmei bizony kicsit koszosak, s egyik másikat le is rágta), a bal talpát ráhelyezi a pedálra, a jobbal kitámaszt (talán egy aprócska kavics nyomja a sarkát), aztán nekilódul. Micsoda ováció fogadja, szétrebbennek előtte az úton a tyúkok, a kutya fölemeli a fejét és vakkant egyet, már „eldördült" a

kamera, és a következő pillanatokban a kisfiú kikarikázik a képből. Csak ez a fotó marad utána, hála ennek a zseniális Charles L'Azaynak.

52.

A *Libapásztorlányt* egy dijoni aukción szerezte meg. Az adásvételi szerződésben az állt, hogy a fotót Kalman Szölösy készítette. Joachim utánanézett, s kiderítette, hogy ez a fotós is magyar volt, mint oly sok híres kollégája a 20. században. De rosszul írták a nevét a szerződésbe, mert az „igazi" neve Szöllösy Kálmán volt. Mértan és mitológia, ez a két szó jutott elsőként az eszébe, amikor megpillantotta a katalógusban a képet. Minden pénzt megadott volna érte, de szerencsére csak kevesen licitáltak rá, és az óriási emeléseiből azonnal tudták az ellenfelek, hogy semmi esélyük sincs. Nyári délután. Magyar falu a két világháború között. Poros utcán a hátulról sütő napfényben egy kislány hat kitárt szárnyú libát terel hazafelé, pálcával kezében. Joachim imádta elképzelni a pillanatot, amikor egy-egy fotó elkészült. Belebújt a fotós bőrébe, de ugyanakkor a fotóst is látta, s ennek révén tovább gazdagodott számára a kép. 1934. Nyáreste. A fotós az utca közepén áll, és várja a megfelelő pillanatot. Közben talán azt gondolja, olyan mint egy tornatanár, aki hangosan utasítja fehér tolldresszbe öltözött diákjait, hogy megfelelően végezzék el a gyakorlatot. „Szárnyakat föl-le, egy-kettő! Te ott, nem is tudom, hogy hívnak, mert olyan egyformán néztek ki, már megint késtél egy ütemet. Iparkodjál, nem hallottad!? Egy-kettő!" És amikor valamennyi libatanuló egyszerre és ugyanabba a magasságba lendítette a szárnyát, s nagyjából a lábukkal is tartották az ütemet (no persze a buta libák állandóan összekeverték a bal meg a jobb lábukat), Szöllösy („a fotó-gimnasztika nagymestere") elkattintotta a gépét, arra is ügyelve, hogy a pásztorlány pálcája ugyanazt a szöget zárja be a talajjal, mint a libaszárnyak, ami ugyanakkor azt is jelenti, hogy a fekete pálca és a fénytől átitatott szárnyak párhuzamosak egymással. És természetesen megvárta, hogy a lányka a kép közepébe kerüljön úgy, hogy tőle balra és jobbra is három kitárt szárnyú liba szaladjon. Ott van Joachim előtt a kép, s közben zenét is hall, a libapásztorlány rendkívül elegánsan a folyamatosan áradó repríz tételt vezényli a hófehér tollruhába bújt kamarazenekarnak. És közben por száll; mitikus por, amely egyszeriben az Olimposzra, az istenek közé emeli a pásztorlánykát, aki immáron Lédaként hat libatollba öltözött Zeuszt kerget maga előtt. Bosszút áll, mert a főisten egyszer hattyúruhában megtévesztette. Szinte érezni lehet a libák félelmét, akik mögött villámló bottal és sötét ábrázattal a dühös Léda gyalogol, hogy azonnal lesújtson, amikor valamelyik liba letér az általa kijelölt útról. No és ott találhatjuk a képen a jó öreg Pitagorász mestert is,

aki elégedetten mosolyog, hisz szinte hemzsegnek a fantasztikus háromszögek a képen. Az első háromszög „A" és „B" csúcsa a fénykép jobb és bal sarka, míg a „C" csúcs a nem látható végtelenben található, pont ott, ahol a fotós áll kamerával a kezében. A libák sora és a pásztorlány rajzolja a térbe a következő háromszöget, amely ráadásul egy csodás színegyvelegnek is az alapja: a fehér libák és a pásztorlány sötét kontúrjának keveredése. Ha a gágogó, szárnyukkal verdeső libák sorát „a" oldalnak nevezzük, a „b" és „c" oldal az a képzeletbeli egyenes, amely összeköti a jobb és bal oldalon lévő libaszárny csúcsot a pálcájával suhintgató pásztorlány napfényben ragyogó kobakjával. De még további háromszögek díszítik a képet. Hiszen minden egyes libaszárny és libafej külön háromszög, a kép jobb oldalán látható cseréptető is az, meg egy léc, ami a kapura szegezve egy újabb, immáron derékszögű háromszöget alkot. Ha a tető jobb oldali gerendájának vonalát képzeletben meghosszabbítjuk, az szinte pontosan összeköthető a kerítésléccel, e háromszög másik oldala a kislány pálcája. Ennek a háromszögnek a harmadik oldala a horizont képzeletbeli vonala. Joachim mindig úgy érezte, hogy valami csodás (libalábon billegő) finom mozgás van a képen, amelyet ez a sok-sok háromszög tart egyensúlyban. Máskor meg a képen megbúvó mesére koncentrált. Hisz, ha jobban megnézte, azonnal fölragyogott a pásztorlányka fején a napfény alkotta királynői korona. A kislány ekkor már hintón ült, bal kezében gyeplőt tartott, a jobban ostort, és azzal hajtotta az égben a gyémántfelhőkön suhanó hat hattyú húzta hintót, mely azután Joachimot is az égbe emelte, onnan nézte a házak sorát, amelyeket mindenféle színű mértani alakzatok, kukorica-, búza-, repceföldek vettek körbe, s közöttük sárga földutak csíkja kanyargott. Nyári este. Vacsoraidő. Odalent a földön lefekvéshez készülődnek az emberek. Néha kukorékolás hallatszik és innen-onnan beszédfoszlányok. Holnap új hét kezdődik. De most még van idő egy pipára, megenni a süteménymaradékot, lehajtani még egy kupica pálinkát. Az asszonyok a kerítésnél állva pletykálkodnak, két kisfiú labdát dobál az udvaron, ahova a lányka a libákat betereli. A libák pedig gágogva bemenekülnek az ólba. A kislány ezután leül a ház elé a padra, behunyja a szemét, hátát a még meleg vályogfalnak támasztja. Boldog, várja a királyfit, aki hamarosan eljön érte.